

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

СТАСЮК Марія Іванівна

УДК 316.613.4-047.36:37.011.3-051(043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ
ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ПЕДАГОГА ЯК ПЕРЕДУМОВА
ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Рівненському державному гуманітарному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Ставицький Олег Олексійович,
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука,
завідувач кафедри біології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, доцент
Батраченко Іван Георгійович,
Університет імені Альфреда Нобеля,
професор кафедри педагогіки та психології

кандидат психологічних наук
Маслюк Андрій Миколайович,
Інститут психології імені Г.С. Костюка,
старший науковий співробітник лабораторії
загальної психології та історії психології
ім. В. А. Роменця.

Захист відбудеться 30 червня 2017 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий 29 травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Необхідною умовою модернізації сучасної освіти є підвищення професійного рівня педагогічних кадрів внаслідок їхнього включення в особистісно значущий процес безперервного професійного розвитку, важливим фактором якого є внутрішнє середовище особистості, її активність, потреба в самореалізації й професійному зростанні. Невідповідність рівня професійного розвитку педагога новим освітнім запитам спричиняє незрозуміння сутності й цілей введення педагогічних інновацій і може провокувати професійні деформації, які перешкоджатимуть оновленню освітньої сфери.

Проблеми становлення та підвищення професіоналізму особистості розглядалися в працях К. Абульханової-Славської, Ж. Вірної, Н. Гришиної, Є. Климова, А. Маркової, Л. Мітіної та ін.; взаємовплив особистості та професійної діяльності досліджували Г. Балл, С. Безносів, І. Бех, Р. Грановська, Е. Зеєр, Л. Коростильова, Ю. Швалб та ін.; ідеї гуманізації освіти й професійного зростання педагогічних працівників представлені у роботах Ш. Амонашвілі, Г. Костюка, І. Смолюка, С. Максименка, А. Маслоу, К. Роджерса, Н. Сегеди та ін.

Водночас педагогічна діяльність розглядається дослідниками як особливий вид соціальної діяльності, що характеризується високим рівнем стресогенності, нервово-емоційної напруженості й вимагає від педагогів постійних резервів саморегуляції. Проблема емоційної стійкості й самовладання педагога постає особливо гостро в складних умовах реформування освітньої галузі, що актуалізує необхідність здійснення постійного психологічного моніторингу емоційно-психічних станів педагогів для запобігання професійного вигорання, фрустрованості, емоційного спустошення та виснаження. На виникнення професійної деформації, яка зароджується та базується в емоційній сфері особистості, звертали увагу С. Безносів, Р. Грановська, А. Маркова та ін. Факторами, які перешкоджають особистісному зростанню, негативно позначаючись на функціонуванні емоційної сфери особистості, дослідники вважають вікові зміни, професійні захворювання та кризи (Е. Зеєр, А. Маркова та ін.), інтенсивне спілкування з людьми, напружені умови праці (С. Безносів, Л. Коростильова та ін.) тощо. Проблеми моніторингових досліджень в галузі освіти висвітлювали Т. Боровкова, J. Wilmut, М. Грабар, В. Кальней, Т. Лукіна, О. Майоров, І. Морєв, О. Патрикєєва, В. Приходько, С. Шишов та ін.; питання, пов'язані з експертною оцінкою, вивчали С. Братченко, В. Беспалько, В. Гуружапов, С. Максименко, Л. Ребуха, А. Фурман, В. Черепанов, Ю. Швалб, В. Ясвін та ін., розглядаючи експертні методи як ефективний інструментарій аналізу в моніторингових дослідженнях.

На взаємозв'язок емоційних станів педагога й ефективності професійної діяльності вказували Т. Зайчикова, Л. Карамушка, С. Максименко, О. Чебикін, акцентуючи увагу на зростанні з досвідом когнітивних, операційних, методичних компонентів педагогічної діяльності та зменшенні емоційно-мотиваційних.

Водночас у фундаментальних дослідженнях афективної сфери особистості, її ролі в адаптації до професійної діяльності недостатньо розкриваються питання організації та здійснення моніторингу емоційно-психічних станів як психологічної технології оптимізації професійного зростання. Отже, нові соціальні запити в сфері розвитку системи освіти, актуальність і недостатня наукова розробка проблеми, її практична значущість обумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Психологічний моніторинг емоційних станів педагога як передумова професійного зростання».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з науково-дослідною роботою кафедри педагогічної та вікової психології Рівненського державного гуманітарного університету з теми «Просоціальна поведінка як передумова морального становлення особистості» (державний реєстраційний номер 0112U002043) і кафедри психології Рівненського інституту Університету «Україна» з теми «Психолого-педагогічні аспекти оптимізації професійної підготовки студентів-психологів відповідно до вимог Болонського процесу» (державний реєстраційний номер 0109U002179). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Рівненського інституту Університету «Україна» (протокол № 2 від 04.10.2010 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-емпіричному вивченні емоційних станів педагога у процесі психологічного моніторингу й розробці на цій основі корекційно-розвивальної програми оптимізації його професійного зростання.

Для досягнення мети дослідження вирішувалися такі **завдання**:

1. На основі теоретичного аналізу проблеми визначити сутність, умови та критерії професійного зростання особистості у педагогічній діяльності.

2. Окреслити теоретико-методологічні, концептуальні й емпіричні засади організації та здійснення психологічного моніторингу емоційних станів педагога як передумови його професійного зростання.

3. Здійснити емпіричне дослідження емоційних станів й особливостей професійно-особистісного розвитку педагогів на вхідному та завершальному етапах психологічного моніторингу.

4. Розробити й апробувати розвивально-корекційну програму оптимізації професійного зростання педагогів; здійснити перевірку її ефективності у процесі психологічного моніторингу.

Об'єктом дослідження є професійне зростання особистості.

Предмет дослідження: психологічний моніторинг емоційних станів педагога як передумова професійного зростання.

Теоретико-методологічними основами дослідження стали основні положення системного (Б. Братусь, Б. Ломов, Г. Ложкін, С. Максименко, Ю. Швалб та ін.), суб'єктно-діяльнісного (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Максименко, С. Рубінштейн, Т. Титаренко та ін.) та гуманістичного (А. Маслоу, К. Роджерс) підходів до розвитку особистості; положення щодо психології професіоналізму особистості (С. Безносков, Ж. Вірна, Е. Зеєр, Є. Климов, Л. Коростильова, А. Маркова, Л. Мітіна, М. Савчин, Н. Сегеда та ін.), навчальної взаємодії (І. Бех, Г. Костюк, І. Смолюк та ін.), психологічної експертизи в освітніх закладах (С. Братченко, В. Гуружапов, Д. Леонт'єв, О. Тубельський, В. Ясвін та ін.), моніторингових досліджень в галузі освіти (Т. Боровкова, J. Wilmot, М. Грабар, В. Кальней, Т. Лукіна, О. Майоров, І. Морєв, О. Патрикеева, В. Приходько, С. Шишов), особливостей впливу емоційних станів на особистісну і професійну сфери (В. Бойко, Ф. Василюк, Л. Гозман, К. Ізард, Л. Китаєв-Смик, А. Маслюк, С. Максименко, М. Сандомирський, Г. Сельє та ін.).

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи дослідження:** *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація наукової літератури з питань професійного зростання й моніторингу емоційних станів педагогів); *емпіричні* (метод експертного оцінювання – спостереження за зовнішніми проявами емоційної сфери педагога; бесіда для перевірки об'єктивності результатів спостереження; комплекс психодіагностичних методик для виявлення емоційно-мотиваційних характеристик (методика діагностики рівня соціальної фрустрованості (В. Бойко), методика діагностики рівня емоційного вигорання (В. Бойко), методика «Ваша домінуюча стратегія психологічного захисту у спілкуванні з партнерами» (В. Бойко), методика «Мотивація до успіху» (Т. Елерс)) та особливостей професійного зростання педагогів (оцінка рівня задоволення метапотреб особистісного зростання (А. Маслоу), опитувальник «Визначення рівня самоактуалізації особистості (САТ), методика «Задоволеність роботою» (М. Фетискін, Г. Мануйлов)); *методи математичної статистики:* *факторний аналіз* (для мінімізації кількості змінних та концентрації інформації про основні детермінанти особистісно-професійного зростання педагогів у формі невеликого масиву даних); *множинний регресійний аналіз* (МРА) (для встановлення взаємозв'язку між залежною змінною (результуючою) та кількома іншими змінними (вихідними) з метою встановлення найбільш прогностичних детермінант професійного розвитку респондентів з різними рівнями задоволення метапотреб); *критерій (χ^2)* (для перевірки ефективності та доречності психологічного моніторингу); *кутове перетворення Фішера (ϕ^*)* (для

перевірки статистичної значущості змін в контрольній та експериментальній групах після упровадження розвивальної програми).

Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS для Windows версія 13.0.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося триетапно упродовж 2008–2016 років на базі Рівненського інституту післядипломної педагогічної освіти та Комунального підприємства «Дитячий санаторно-оздоровчий комплекс «Електронік-Рівне». Вибірку дослідження склали 190 педагогів.

На *першому етапі* (2008–2009 рр.) вивчався стан розробки проблеми професійного зростання особистості загалом та у педагогічній діяльності зокрема; опрацьовувався базовий понятійний апарат дослідження, обґрунтовувалися методологічні засади організації психологічного моніторингу; розроблялася програма емпіричного констатувального дослідження.

На *другому етапі* (2009–2010 рр.) розроблено й апробовано технологію здійснення психологічного моніторингу емоційних станів педагогів, проведено констатувальний експеримент, здійснено кількісну обробку та якісну інтерпретацію отриманих даних щодо вивчення емоційних станів педагогів та прогнозів їхнього професійного розвитку.

На *третьому етапі* (2010–2016 рр.) упроваджено й апробовано розвивальну програму з професійного зростання педагогів, емпіричним шляхом перевірено її ефективність, здійснено систематизацію та узагальнення отриманих результатів психологічного моніторингу емоційних станів як передумови професійного зростання педагогів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* запропоновано розуміння психологічного моніторингу як спеціальної технології фіксації, обробки й узагальнення даних щодо переважаючих емоційно психічних станів педагога, прогнозування на цій основі динаміки його професійного розвитку й розробки корекційно-розвивальних програм професійно-особистісного зростання; розроблено й концептуально обґрунтовано алгоритм психологічного моніторингу у сукупності підготовчого, діагностико-прогностичного, корекційно-розвивального та рефлексивно-аналітичного етапів; створено й апробовано програму професійного зростання педагогів, емпіричним шляхом доведено її ефективність;

- *удосконалено* теоретичні напрацювання щодо розгляду сутнісних ознак професійного зростання педагога у контексті розвитку його особистості як внутрішньо мотивованого процесу розкриття та реалізації особистісно-професійного потенціалу;

- подальшого розвитку набули положення щодо впливу емоцій на професійну діяльність; необхідності проведення регулярного психологічного моніторингу емоційних станів педагога в системі психологічної служби освітньої галузі й упровадження розвивальних програм з оптимізації професійного зростання педагогічних працівників.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та перевірці ефективності здійснення психологічного моніторингу емоційних станів педагога як психологічного інструментарію, мотиваційно-рушійної установки професійного зростання. Отримані результати можуть бути базою для розробки навчальних спецкурсів та спецсемініарів, окремих тренінгових програм, спрямованих на актуалізацію потенційних можливостей особистості. Базові теоретико-емпіричні положення і сформульовані на їхній основі висновки можуть використовуватись у процесі фахової підготовки та професійної діяльності психологів та педагогів, а також у навчальному процесі інститутів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та викладачами вищих навчальних закладів при викладанні дисциплін: «Психологія мотивації та емоцій», «Психолого-педагогічна експертиза», «Методика проведення психологічної експертизи в різних галузях психології» тощо. Розроблена в межах дисертаційного дослідження корекційно-розвивальна програма з професійного зростання допоможе шкільним психологам в роботі з педагогічним колективом щодо гармонізації емоційно психічних станів вчителів, розвитку педагогічної рефлексії, саморегуляції, емоційної стабільності, конструктивного вирішення низки педагогічних ситуацій.

Результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 179, від 13.12.2010 р.), Рівненського інституту Університету «Україна» (довідка № 01/21-523, від 07.12.2010 р.), Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (довідка № 107, від 25.05.2016 р.), Комунального підприємства «Дитячий санаторно-оздоровчий комплекс «Електронік-Рівне» (довідка № 11, від 07.07.2016 р.), Малосовпівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Корецької районної ради (довідка № 66, від 28.09.2016 р.); систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 01-16/140/1, від 27.01.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно. Усі сформульовані положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У статті, написаній у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в теоретичному аналізі й виокремленні психологічних чинників особистісно-професійного зростання педагога.

Апробація результатів дисертації. Основні концептуальні положення, теоретичні висновки й емпіричні узагальнення висвітлювалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях:

«Актуальні проблеми практичної психології» (м. Херсон, 2010 р.), «Здоров'я, освіта, наука та самореалізація молоді» (м. Луцьк, 2011 р.), «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти» (м. Київ, 2012 р.), всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Науково-організаційні засади розвитку психологічної служби системи освіти» (м. Рівне, 2008 р.), «Перші Сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 2010 р.); засіданнях кафедри психології та науково-методичних семінарах Рівненського інституту Університету «Україна» (2008 – 2016 роки).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 12 публікаціях, з яких 6 статей опубліковано у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі психології, 2 статті – в міжнародному періодичному виданні з психології та у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз, 4 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (250 найменувань, з них 9 іноземними мовами), 13 додатків на 33 сторінках. Робота містить 24 таблиці і 30 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок, основний зміст викладено на 186 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито методологічні та теоретичні засади дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи; наведено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** *«Теоретико-методологічні основи вивчення емоційних станів педагога як передумови професійного зростання»* здійснено теоретичне узагальнення вивчення проблеми професійного зростання особистості в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, систематизовано психологічні уявлення щодо ролі емоцій та емоційних станів в особистісно-професійному розвитку педагога; окреслено сутність та теоретико-методологічні засади психологічного моніторингу емоційних станів педагога як передумови професійного зростання.

Узагальнено підходи до розуміння зростання особистості як процесу набуття знань про світ і себе (К. Юнг), руху від егоцентричної мети досягнення вищості до позиції конструктивного впливу на оточення і на розвиток суспільства (А. Адлер), повноцінного функціонування (К. Роджерс), трансцендентної самоактуалізації (А. Маслоу), постійного самотворення внаслідок реконструкції, переінтерпретації реальності (Дж. Келлі); розкрито питання самореалізації особистості у професійній діяльності загалом (І. Бех,

Ж. Вірна, А. Деркач, Е. Зеєр, Є. Клімов, Н. Кузьміна, С. Максименко, О. Рибалко та ін.) та в освітньому середовищі педагогічної діяльності зокрема (О. Асмолов, Г. Балл, І. Батраченко, Б. Братусь, В. Загвязинський, М. Каган, Л. Карамушка, Г. Ложкін, А. Маркова, Л. Мітіна, М. Савчин, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.). Констатовано, що у вітчизняній науковій традиції переважає розгляд професійного зростання у контексті розвитку особистості, її самотворення і самореалізації у професійній діяльності, що дає змогу розглядати професійне зростання педагога як внутрішньо мотивований процес безперервного розкриття особистісно-професійного потенціалу, що становить цілісну структурно-процесуальну характеристику особистості педагога і проявляється у творчій самореалізації в педагогічній діяльності. Аналіз змісту, критеріїв та ознак особистісно-професійного розвитку педагога (Ю. Бабанський, С. Братченко, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Киричук, Ю. Кулюткін, О. Морозова, Р. Овчарова, О. Сидоркін, І. Смолюк та ін.) дав змогу запропонувати модель його професійного зростання, виокремивши внутрішні (особистісні та професійні) і зовнішні (організаційні) складові.

Розгляд психологічних особливостей професії педагога засвідчив її підвищену стресогенність (О. Баранов, Н. Гришина, Н. Кузьміна, С. Максименко та ін.), що вимагає від педагога значних резервів самовладання, емоційної стійкості, навиків саморегуляції тощо. Проблема впливу емоційних перенавантажень на професійне зростання педагога розглянута через призму психології стресу і депривації (А. Баранов, Н. Водоп'янова, Я. Гошовський, Л. Китаєв-Смик, Г. Сельє та ін.), комунікативної педагогічної взаємодії (Л. Божович, Ф. Гоноболін, Р. Мільруда, Л. Мітіна, А. Петровський, А. Реан, Н. Самоукіна, П. Якобсон та ін.), емоційного та професійного вигорання, професійної деформації (Т. Зайчикова, Л. Карамушка, Л. Коростильова та ін.), методологічних засад гуманістично-розвивального підходу (К. Роджерс, А. Маслоу). Узагальнено особливості емоційних станів педагогів при мотивації зростання та деприваційній мотивації; описано характеристики особистісно-професійного розвитку метамотивованих та метадепривованих педагогів за такими критеріями: ставлення до учня, громадська відповідальність, культура поведінки, професійно значущі якості, стиль науково-педагогічного мислення, здатність до взаємодії.

Психологічний моніторинг емоційних станів педагога як психологічна складова моніторингу в освіті (С. Братченко, В. Гуружапов, В. Панов, Ю. Швалб, В. Ясвін та ін.) розглядається в роботі як складна організаційна технологія (Т. Боровкова, І. Морєв, С. Шишов) фіксації, обробки й узагальнення даних про емоційні стани педагога задля виявлення динаміки та закономірностей його особистісно-професійного розвитку. Завдяки одночасності процесів спостереження й оцінювання, систематичного збору фактів протягом фіксованого проміжку часу й прогнозування на цій основі

подальшого розвитку педагога моніторинг, з одного боку, відкриває додаткові резерви підвищення індивідуальної ефективності педагогічної діяльності, з іншого – дає змогу визначити міру необхідності, час, характер і дозування коригувальних впливів. Оптимізаційний ефект моніторингу спостерігається як на рівні «продуктивного» критерію особистісно-професійного зростання педагога, що забезпечує ефективність педагогічної діяльності, так і на рівні «гомеостатичного» критерію характеристики його емоційного стану внаслідок зменшення інтенсивності витрат психофізіологічних ресурсів та збереження психічного й фізичного здоров'я.

У **другому розділі** *«Емпіричне дослідження емоційних станів та особливостей професійного зростання педагога у процесі психологічного моніторингу»* висвітлено концептуальні та методологічні засади дослідження й окреслено процедурно-методичну організацію емпіричного вивчення проблеми.

Запропонований алгоритм здійснення моніторингу емоційних станів педагога та особливостей його особистісно-професійного розвитку включав чотири етапи: підготовчий, діагностико-прогностичний, корекційно-розвивальний та рефлексивно-аналітичний.

На *підготовчому етапі* розроблялась концепція психологічного моніторингу, визначались принципи та критерії його ефективності, методи діагностичної та корекційно-розвивальної роботи відповідно до теоретико-методологічних засад дослідження.

На *діагностико-прогностичному етапі* здійснювалось вивчення емоційних станів та особливостей професійного зростання педагогів за допомогою базових (спостереження та бесіда) та доповнюючих (стандартизовані опитувальники) методів. Підсумком цього етапу стало осмислення й узагальнення отриманих результатів й окреслення прогностичних детермінант особистісно-професійного розвитку педагогів.

Експертне оцінювання зовнішніх проявів емоційних станів педагогів за розробленою картою спостереження здійснювали троє експертів, в якості яких виступили психологи-методисти Рівненського обласного центру практичної психології та соціальної роботи зі стажем професійної діяльності більше десяти років. Об'єктом спостереження були мовлення, міміка, рухи, поза, вегетативні прояви, поведінка педагогів під час уроків, перерв, методичних об'єднань, спілкування з учнями, їхніми батьками, колегами, тобто в тих ситуаціях педагогічної взаємодії, що дали змогу простежити та виявити особливості психоемоційного стану досліджуваних. Метод бесіди використано для перевірки об'єктивності результатів спостереження за зовнішніми проявами ознак переважаючих емоційних станів педагогів, а також для визначення чинників, які негативно впливають на їхній психічний стан та ефективність діяльності.

Адекватний рівень емоційного збудження й психоемоційних проявів

педагогів за результатами спостереження та бесіди виявлено лише у 7,9 % досліджуваних на основі життєрадісної інтонації, експресивного мовлення, зацікавленого погляду, спокійних, урівноважених рухів, невимушеної пози, звичайного тону м'язів та кольору обличчя, раціональної поведінки, партнерства, співпраці, урівноваженості, комунікабельності, уміння йти на компроміси, готовності жертвувати інтересами задля збереження гідності. Поведінка, міміка, жести, емоційні реакції, висловлювання, відповіді, пояснення респондентів з *низьким рівнем психоемоційних проявів* (36,5 %) характеризуються одноманітністю мовлення, пригніченою інтонацією, байдужим поглядом, уповільненими рухами, статичною незручною позою, блідою шкірою, відчуттям слабкості, апатією, сонливістю тощо. Педагоги економлять інтелектуальні й емоційні ресурси, проявляючи ригідні, «бідні» емоції, посередній інтелект, млявий темперамент. Досліджувані із *завищеним рівнем психоемоційних проявів* (55,6 %) вирізняються агресивною інтонацією, гучним прискореним мовленням, різкими рухами, невиправдано динамічною незручною позою, почервонінням шкіри обличчя, метушливістю, дратівливістю, агресією, егоцентризмом тощо.

Використання структурованих методик дало змогу перевірити суб'єктивні оцінки експертів, а також отримати кількісні показники для фіксації, порівняння й виявлення динаміки перебігу емоційних станів педагога. Зокрема, виявлено високий ступінь незадоволеності педагогів соціальними досягненнями в основних аспектах життєдіяльності (84,3 % респондентів з помірним (15,3 %), підвищеним (39,5 %) та дуже високим (29,5 %) рівнями соціальної фрустрованості, причому дуже низького рівня та відсутності фрустрованості у досліджуваній вибірці не виявлено); високий рівень синдрому «емоційного вигорання» (сформованість фаз «напруження» та «виснаження» виявлено у 47,4 % респондентів, «резистенції» – у 42,1 %). Симптоми «емоційного вигорання» педагогів проявляються у відчутті «загнаності у клітку», емоційно-моральній дезорганізації, особистісній відстороненості (деперсоналізації) (47,4 % досліджуваних); розширенні сфери економії емоцій та емоційному відчуженні (42,1 %); переживанні психотравмуючих обставин (36,8 %); незадоволеності собою (15,8 %); неадекватному вибірковому емоційному реагуванні та емоційному дефіциті (10,5 % респондентів). 47,4 % педагогів у спілкуванні проявляють агресію як стратегію захисту суб'єктної реальності, що дає їм змогу уникати депресії, вказує на прояви безпричинної злості, ворожості, конфліктності й може бути ознакою психоемоційного неблагополуччя. У 31,6 % респондентів домінуючою стратегією у комунікативній взаємодії є уникнення, засноване на економії інтелектуальних та емоційних ресурсів; і лише 21 % респондентів демонструє миролюбність, яка вказує на партнерство, співпрацю, готовність йти на компроміси, не загострювати відносини, конструктивно вирішувати конфлікти.

За показниками особистісно-професійного зростання педагогів виявлено помірковано високий рівень мотивації до успіху (21,1 %); високий (36,8 %) та низький (63,2 %) рівні задоволення метапотреб (за А. Маслоу); переважно низький та середній рівні вияву таких компонентів самоактуалізації, як підтримка (опора на себе), гнучкість поведінки, сенситивність до себе, прийняття агресії, контактність та пізнавальні потреби, а також інтегральний показник задоволеності працею (3,7 % – помірно задоволені, 66,2 % – незадоволені) за оцінками робочого середовища, винагороди й особистісного та професійного росту.

Таким чином, результати емпіричного дослідження підтвердили запропоновані у першому розділі дисертації теоретичні узагальнення щодо доцільності виокремлення груп метамотивованих та метадепривованих педагогів з відповідними емпіричними референтами їхнього особистісно-професійного розвитку.

Проведення *факторного аналізу* методом головних компонент із варімакс-обертанням матриці психологічних шкал, отриманих за допомогою методик, що застосовувалися у констатувальному експерименті, дало змогу встановити факторні структури психоемоційних характеристик педагогів з різними рівнями задоволення потреб особистісно-професійного зростання (метапотреб).

Матриця факторних навантажень *групи педагогів з високим рівнем задоволення метапотреб (метамотивованих педагогів)* виявилася доволі структурованою, з чітко вираженими шістьма факторами, що описують майже 85 % дисперсії загального масиву даних, і засвідчують *домінуючу тенденцію продуктивного особистісного і професійного розвитку досліджуваних*. Зокрема, найбільш значущими факторами виявились: «емоційна стабільність» (23,1 % дисперсії), «особистісно-професійна самореалізація» (понад 20 %), «професійно-особистісна пластичність» (14,8 %), «мотивація самовдосконалення» (11,4 %), «емоційно-моральна рівновага» (майже 8 %), «професійна толерантність» (6,9 % дисперсії).

Застосування факторного аналізу до емпіричних показників *групи педагогів з низьким рівнем задоволення метапотреб (метадепривованих педагогів)* дало змогу виокремити шість факторів, що описують 72 % дисперсії загального масиву емпіричних даних, і свідчать про *домінуючу тенденцію регресивного особистісно-професійного розвитку досліджуваних*: «дискретність емоційного розвитку» (16,2 % дисперсії), «емоційна дезорієнтація» (12 %), «емоційно-інтелектуальна резистенція» (майже 12 %), «професійне виснаження» (11,7 %), «емоційно-поведінкова ригідність» (майже 11 %), «професійний негативізм» (8,8 % дисперсії).

Наступним кроком опрацювання емпіричних даних стало використання *методу множинного регресійного аналізу* з метою визначення найбільш

прогностичних детермінант особистісно-професійного розвитку метамотивованих та метадепривованих педагогів.

Виявлено, що для педагогів із високим рівнем задоволення потреб особистісно-професійного зростання найбільший внесок у дисперсію залежної змінної «*особистісний розвиток та професійний ріст*» (понад 90 % дисперсії) здійснили такі фактори, як «особистісно-професійна самореалізація» ($\beta=0.797$), «емоційна стабільність» ($\beta=0.484$) і «мотивація самовдосконалення» ($\beta=0.298$), що свідчить про задоволеність цих досліджуваних змістом роботи; здатність до конструктивної взаємодії та співпраці з колегами завдяки гнучкості поведінки; розвиток спонтанності, синергії як цілісного сприйняття світу і себе в ньому; високий рівень сформованості ціннісних орієнтирів, пізнавальних потреб, мотивації успіху, креативності, опори на себе як критерію самоактуалізації, який забезпечує самоприйняття і самоповагу. Водночас, метамотивованим педагогам не притаманні такі психоемоційні прояви, як тривога і депресія, особистісне відчуження, уникнення, «загнаність у кут», емоційний дефіцит та переживання психотравмуючих обставин, оскільки ці показники увійшли до фактора «Емоційна стабільність» зі знаком «-».

Застосування методу множинного регресійного аналізу щодо факторних оцінок педагогів з низьким рівнем задоволення потреб особистісно-професійного зростання дало змогу отримати остаточну модель множинної регресії, яка пояснює 82 % дисперсії залежної змінної «*редукція професійних обов'язків*» і включає такі фактори: «емоційна дезорієнтація» ($\beta=0.884$); «дискретність емоційного розвитку» ($\beta=0.209$); «емоційно-інтелектуальна резистенція» ($\beta=0.204$); «професійне виснаження» ($\beta=0.186$). Отже, регресивний особистісно-професійний розвиток метадепривованих педагогів, який спричиняє редукцію професійних обов'язків, детермінований високим рівнем соціальної фрустрованості, незадоволення умовами праці й винагородою; емоційно-моральною дезорієнтацією, емоційним та особистісним відчуженням, переживанням психотравмуючих обставин і розширенням сфери економії емоцій як ознаками емоційного вигорання; тривогою та депресією, прийняттям агресії і застосуванням її як домінуючої стратегії в ситуаціях комунікативної взаємодії. Водночас, метадепривовані педагоги характеризуються низькими показниками контактності, синергії та підтримки, пізнавальних потреб, мотивації успіху та гнучкості поведінки.

Отже, за результатами діагностико-прогностичного етапу психологічного моніторингу емоційних станів педагогів виокремлено ознаки, які вказують на професійне зростання метамотивованих педагогів, й тенденції до редукції професійних обов'язків метадепривованих педагогів, що обумовило необхідність застосування корекційно-розвивальних впливів з метою оптимізації їхнього професійного зростання.

У третьому розділі «Психологічні особливості впровадження корекційно-розвивальної програми професійного зростання педагога» подано результати корекційно-розвивального та рефлексивно-аналітичного етапів психологічного моніторингу емоційних станів педагога як передумови його професійного зростання.

Основними формами корекційно-розвивальної роботи з оптимізації професійного зростання педагога у процесі моніторингу його емоційних станів стали: аналіз продуктів творчої діяльності, екзистенційна бесіда, групові дискусії, ділові ігри, аргументоване пояснення, інтерв'язія, психічна релаксація, психологічні лекторії та поради, синемалогія. Визначено рефлексивні одиниці корекційно-розвивальної роботи відповідно до особливостей професійного зростання педагогів: психологічні, педагогічні та соціальні. Психологічні поділяються на внутрішньоособистісні, які виявляються у самоорганізації, самодисципліні, самоствердженні, самопрезентації й самоактуалізації педагога та міжособистісні, що проявляються в обміні досвідом, наставництві, участі вчителів у методичних об'єднаннях тощо.

Розроблено програму професійного зростання педагога, яка включала п'ять етапів корекційно-розвивальної роботи. На першому етапі актуалізується рефлексія педагогом своєї професійної придатності, професійного самовизначення, професійної компетентності, професійного самоствердження та професійної майстерності як найвищого рівня педагогічної діяльності, прояву творчої активності особистості. Другий етап професійного зростання ґрунтується на можливості включитися в реальну педагогічну ситуацію, спонуканні до дії; на третьому етапі активізується комунікативний потенціал педагога, його здатність до конструктивної соціальної адаптації; четвертий етап спрямований на розвиток позитивної Я-концепції. Дистанціювання від стереотипів (п'ятий етап) сприяє творчому самовираженню педагога, розвитку креативних підходів до вирішення нестандартних ситуацій.

Порівняння даних спостереження й результатів діагностики на вхідному та підсумковому етапах моніторингу засвідчує позитивні зміни в ознаках психоемоційного благополуччя педагогів. Перевірка ефективності впровадження психологічного моніторингу емоційних станів з метою оптимізації професійного зростання педагогів здійснювалася порівнянням категоріальних характеристик, яке втілювалося набором спостережень категоріального типу. Критерій (χ^2) перевірки ефективності та доречності психологічного моніторингу становить 0,95, що вказує на статистично значущі позитивні зміни у зниженні фрустрованості, зменшенні проявів синдрому емоційного вигорання, зростанні мотивації прагнення до успіху й застосування миролюбності як домінуючої стратегії психологічного захисту суб'єктної реальності у спілкуванні. Водночас, підвищилась значущість обраної професії,

задоволеність результатами власної діяльності й особистісним та професійним зростанням.

Запропонована тренінгова програма з професійного зростання педагогів складалася зі вступної, основної та заключної сесій, містила одинадцять занять загальною тривалістю сорок годин. В експериментальну групу увійшли 20 педагогів, які виявили бажання взяти участь у психологічному тренінгу з оптимізації професійного зростання; решта опитуваних (170 осіб) склали контрольну групу. Для перевірки ефективності упровадження розвивальної програми було застосоване кутове перетворення Фішера (ϕ^*) (табл. 1).

Таблиця 1

Показники вивчення психоемоційних станів у контрольній та експериментальній групах після упровадження розвивальної програми

Показник	Експериментальна група		Контрольна група	
	частка опитаних	к-сть (%)	частки опитаних	к-сть (%)
Фрустрованість				
Значення вибірки	6	30,0%	98	57,65%
Кутове перетворення	1,159		1,724	
Емпіричне значення критерію, ϕ^* емп	2,390			
Рівень значущості критерію, p	0,01			
Напруження				
Значення вибірки	7	35,0%	106	62,35%
Кутове перетворення	1,266		1,820	
Емпіричне значення критерію, ϕ^* емп	2,345			
Рівень значущості критерію, p	0,01			
Резистенція				
Значення вибірки	3	15,0%	68	40,0%
Кутове перетворення	0,795		1,369	
Емпіричне значення критерію, ϕ^* емп	2,428			
Рівень значущості критерію, p	0,01			
Виснаження				
Значення вибірки	3	15,0%	69	40,59%
Кутове перетворення	0,795		1,381	
Емпіричне значення критерію, ϕ^* емп	2,479			
Рівень значущості критерію, p	0,01			
Мотивація до успіху				
Значення вибірки	15	75,00%	83	48,82%
Кутове перетворення	2,094		1,547	
Емпіричне значення критерію, ϕ^* емп	2,314			
Рівень значущості критерію, p	0,01			

Аналіз результатів за окремими показниками (ϕ – критерій кутового перетворення Фішера) виявив такі зміни: зменшення респондентів з підвищеним і високим рівнями фрустрованості (30,0 %) в експериментальній групі порівняно з контрольною (57,65 %) ($\phi = 2,39$, $p < 0,01$); зменшення показників «синдрому емоційного вигорання»: напруження (35,0 %

експериментальна і 62,35 % контрольна ($\varphi = 2,345, p < 0,01$)), резистенції (15,0 % (експериментальна) і 40,0 % (контрольна) ($\varphi = 2,428, p < 0,01$)) та виснаження (15,0 % і 40,59 % ($\varphi = 2,479, p < 0,01$)); зростання мотивації до успіху (високий та надто високий рівні – 75,0 % в експериментальній та 48,82 % у контрольній групах ($\varphi = 2,314, p < 0,01$)), що вказує на ефективність розвивальної програми, яка сприяла особистісній зрілості й професійному зростанню суб'єктів освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено наукові доробки щодо психологічних особливостей професійного зростання особистості у педагогічній діяльності і запропоновано нове вирішення наукової проблеми його оптимізації завдяки психологічному моніторингу емоційних станів педагога.

1. Узагальнення теоретико-методологічних засад дослідження проблеми професійного зростання особистості дає змогу констатувати, що у психологічній літературі сутнісні ознаки професійного зростання педагога розглядаються у контексті розвитку його особистості через концепції формування потенціалу життєтворчості, професійного саморозвитку та психологічної підтримки. Особистісне зростання в руслі гуманістичної психології розуміється як змістовий аспект саморозвитку, самотворення і самореалізації, що проявляється в активно-перетворювальній діяльності особистості щодо себе і власного досвіду. У цьому контексті професійне зростання педагога розглядаємо як внутрішньо мотивований процес безперервного розкриття особистісно-професійного потенціалу, що становить цілісну структурно-процесуальну характеристику особистості педагога і проявляється у творчій самореалізації в педагогічній діяльності. Аналіз змісту та структури професійного зростання дав змогу запропонувати модель професійного зростання педагога, виокремивши внутрішні (особистісні та професійні) і зовнішні (організаційні) чинники.

Охарактеризовано стресогенні фактори педагогічної діяльності, які спричиняють ризик виникнення особистісно-професійних деформацій й знижують ефективність діяльності; визначено емоційне вигорання як показник невідповідності між вимогами професії й особистісними ресурсами, як форму професійної деформації педагога, який перебуває у стані хронічного стресу та фрустрації; описано особливості деструктивного та конструктивного шляхів її подолання, які характеризують педагогів з дефіцитною мотивацією та мотивацією зростання.

2. Обґрунтовано необхідність здійснення психологічного моніторингу емоційних станів педагога як психологічної складової моніторингу в освіті. Запропоновано розгляд моніторингу як спеціальної психологічної технології фіксації, обробки й узагальнення даних щодо переважаючих емоційних станів

педагога, встановлення та прогнозування загальних закономірностей динаміки його професійного розвитку й розробки на цій основі корекційно-розвивальних програм оптимізації професійно-особистісного зростання. Завдяки одночасності процесів спостереження й оцінювання протягом фіксованого проміжку часу, поєднання двох взаємопов'язаних процесів – діагностики та корекції, психологічний моніторинг емоційних станів визначено одним із засобів активізації особистісно-професійного розвитку педагога. Умовами отримання об'єктивних даних під час моніторингу емоційних станів педагога є наявність зворотного зв'язку, психологічного інструментарію, який дозволяє відстежувати та фіксувати результати на контрольних (вхідному і підсумковому) етапах, можливість оцінки стану професійного зростання і прогнозування подальшого розвитку з урахуванням рефлексивних здатностей педагогів. Загальними принципами проведення моніторингу вважаємо циклічність, оперативність, відповідність цілей моніторингу засобам його організації, науковість, прогностичність, різноманітність форм розвивально-коригувального впливу.

У розробленому й апробованому алгоритмі проведення психологічного моніторингу емоційних станів педагога визначено такі етапи: підготовчий, діагностико-прогностичний, корекційно-розвивальний та рефлексивно-аналітичний. На *підготовчому етапі* розроблялась концепція психологічної експертизи емоційних станів, визначались її критерії, функції, принципи, методи експертної діяльності. На *діагностико-прогностичному етапі* робота здійснювалась за двома напрямками: вивчення емоційних станів та особливостей особистісно-професійного зростання педагогів за допомогою комплексу психодіагностичних методів і прогнозування на основі отриманих результатів динаміки і тенденцій професійно-особистісного розвитку педагога. Змістом *корекційно-розвивального етапу* психологічного моніторингу емоційних станів педагога стала розвивальна робота з професійного зростання, яка ґрунтувалась на заходах щодо покращення емоційних станів педагога з метою активізації творчих ресурсів професійного зростання. На останньому, *рефлексивно-аналітичному етапі* психологічного моніторингу емоційних станів педагога відбувалась систематизація отриманої інформації, аналізувались емпіричні дані, розроблялися пропозиції для наступного періоду моніторингових досліджень.

3. Експертне оцінювання емоційних станів педагога за допомогою методів спостереження і бесіди дало змогу виявити негативні емоційні прояви у поведінці, жестах, міміці, пантоміміці метадепривованих педагогів. Агресія і уникнення як стратегії психологічного захисту у спілкуванні проявляються через агресивні інтонації, гучне мовлення, різкі рухи, почервоніння шкіри чи апатію, мляве мовлення, статичну позу. Метамотивовані педагоги характеризуються життєрадісною інтонацією, спокійними рухами,

експресивним мовленням, миролюбністю, що проявляється через співпрацю, уміння йти на компроміси, конструктивно вирішувати ситуацію, економне використання емоцій, що виражається у спокійному тоні мовлення, привітному погляді, стриманості, відсутності категоричності.

За допомогою комплексу психодіагностичних методик виявлено незадоволеність собою, професією, розчарування, безпорадність, байдужість, дратівливість, мотивованість на уникнення невдач, низький рівень задоволення метапотреб, некомунікабельність або агресивність, помірний, підвищений і високий рівень фрустрованості метадепривованих педагогів. Водночас, провідними характеристиками метамотивованих педагогів є миролюбність, комунікабельність, вміння контролювати й економно використовувати власні емоції, йти на компроміси, конструктивно вирішувати ситуацію, високі рівні мотивації успіху й задоволеності метапотреб, а також задоволеність особистісним та професійним розвитком.

Факторний аналіз психоемоційних проявів у структурі професійного зростання метамотивованих педагогів дав змогу констатувати низку найважливіших чинників, які впливають на особистісно-професійний розвиток: «емоційна стабільність», «особистісно-професійна самореалізація», «професійно-особистісна пластичність», «мотивація самовдосконалення», «емоційно-моральна рівновага» та «професійна толерантність». Результати факторного аналізу психоемоційних характеристик метадепривованих педагогів засвідчили домінуючу тенденцію їхнього регресивного професійного розвитку на основі «дискретності емоційного розвитку», «емоційної дезорієнтації», «емоційно-інтелектуальної резистенції», «професійного виснаження», «емоційно-поведінкової ригідності» та «професійного негативізму».

Дані множинного регресійного аналізу підтвердили, що особистісний розвиток та професійне зростання метамотивованих педагогів визначається такими прогностичними детермінантами, як прагнення до особистісно-професійної самореалізації, емоційна стабільність й мотивація самовдосконалення. Водночас, в основі редукції професійних обов'язків метадепривованих педагогів лежить емоційна дезорієнтація, дискретність емоційного розвитку, емоційно-інтелектуальна резистенція й професійне виснаження.

4. Програма корекційно-розвивальної роботи з активізації професійного зростання педагога включала різні форми коригувального впливу, основною з яких став психологічний тренінг, в основу якого покладена робота з негативними емоційними станами, розвиток навичок конструктивної поведінки, саморегуляції і самоконтролю, формування позитивного ставлення до учнів, себе, професії через рефлексію і когнітивну переоцінку особистісних і професійних цінностей. Тренінгова робота спрямовувалась на розвиток

партнерства задля розкриття потенціалу педагога, досягнення максимуму продуктивності й ефективності його діяльності, а відтак і на розвиток професійно важливих якостей: педагогічної ерудиції, педагогічного цілепокладання, педагогічної інтуїції, педагогічного оптимізму, педагогічної спостережливості, педагогічної винахідливості, педагогічного прогнозування, педагогічної рефлексії.

Перевірка ефективності упровадження розвивальної програми за допомогою кутового перетворення Фішера (Ф*) показала статистично значущі зміни в експериментальній групі порівняно з контрольною за такими показниками: зменшення фрустрованості, напруження, резистенції, виснаження; зростання мотивації досягнення успіху, самоактуалізації й задоволення особистісним і професійним розвитком. Якісний аналіз результатів спостереження та бесіди на вхідному та завершальному етапах моніторингу засвідчив підвищення задоволення педагогів власною професією, собою, зростання показників емоційного психічного благополуччя: миролюбності, емоційної стійкості, рішучості у невизначених ситуаціях, готовності взяти на себе відповідальність, наполегливості під час досягнення мети, зростання рівня домагань тощо.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів розгляду проблеми моніторингу емоційних станів педагога як передумови професійного зростання. Перспективами подальших досліджень є врахування стажу педагогічної діяльності, віку та статі педагогів на діагностико-прогностичному й корекційно-розвивальному етапах психологічного моніторингу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові в галузі психології:

1. Стасюк М. І. Вплив емоційного стану педагога на пізнавальну активність студентів / М. І. Стасюк // Освіта регіону : Український науковий журнал. – 2010. – №4. – С. 237-245.

2. Стасюк М. І. Значення експертизи емоційних станів вчителя при формуванні психологічного клімату / М. І. Стасюк // Освіта регіону : Український науковий журнал. – 2010. – №1. – С. 153-159.

3. Стасюк М. І. Емоційний компонент професіограми педагога як складова психологічної експертизи / М. І. Стасюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету [Текст] : наукове видання. Т. 2. Вип. 82 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – С. 239-236.

4. Стасюк М. І. Психологічні аспекти особистісно-професійного зростання педагога / О. О. Ставицький, М. І. Стасюк // Актуальні проблеми психології : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія :

зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – Том X. – Вип. 17. – С. 435-456.

5. Стасюк М. І. Особливості організації розвивальної роботи під час особистісно-професійного зростання педагога / М. І. Стасюк // Освіта регіону : Український науковий журнал. – 2011. – № 3. – С. 468-474.

6. Стасюк М. І. Прийняття себе й інших як показник особистісного зростання педагога / М. І. Стасюк // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. – Вип. 6 (19) / голов. ред. В. В. Олійник. – К. : АТОПОЛ, 2012. – С. 414-421.

Статті, опубліковані в міжнародному науковому виданні та у виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз:

7. Стасюк М. И. Эмоциональное реагирование педагога на стрессоры [Электронный ресурс] / М. И. Стасюк // Международный электронный науч.-практ. журн. «Перспективы науки и образования». – 2014. – № 5.(11) – С. 102-107.– Режим доступа : <http://pnojournal.wordpress.com/archive/14/14-05/>.

8. Стасюк М. І. Моніторинг емоційної сфери педагога / М. І. Стасюк // Психологічні перспективи. Випуск 29. – Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2017. – С. 293–304.

Статті, опубліковані в збірниках науково-практичних конференцій:

9. Стасюк М. І. Психологічні аспекти організації гуманітарної експертизи у навчальному закладі / М. І. Стасюк // Нова педагогічна думка : Науково-методичний журнал. – 2008. – Спецвипуск, листопад. – С. 40-44.

10. Стасюк М. І. Формування основних понять психологічної експертизи у процесі навчання студентів-психологів / М. І. Стасюк // Науково-методичні засади вдосконалення підготовки фахівців-психологів. Матеріали міжвузівського круглого столу. – Хмельницький, 2009. – С. 39-45.

11. Стасюк М. І. Експертний аналіз емоційного стану педагога в освітньому середовищі / М. І. Стасюк // Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. Частина I. – Херсон, 2010. – С. 390-394.

12. Стасюк М. І. Система алгоритмізації емоційного стану педагога / М. І. Стасюк // Проблеми реалізації соціальної політики України : матеріали III міжвузівської науково-практичної конференції, 25-26 листопада 2010 року / За ред. І. М. Цимбалюка. – Рівне : РІ ВМУРоЛ «Україна», 2011. – С. 295-306.

АНОТАЦІЇ

Стасюк М. І. Психологічний моніторинг емоційних станів педагога як передумова професійного зростання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2017.

У дисертаційній роботі обґрунтовано необхідність здійснення психологічного моніторингу емоційних станів педагога як передумови його професійного зростання. Охарактеризовано стресогенні фактори педагогічної діяльності, які спричиняють ризик виникнення особистісно-професійних деформацій й знижують ефективність діяльності; запропоновано алгоритм реалізації моніторингу як спеціальної психологічної технології у сукупності підготовчого, діагностично-прогностичного, корекційно-розвивального та рефлексивно-аналітичного етапів.

За результатами емпіричного дослідження виокремлено психоемоційні характеристики, які свідчать про особистісно-професійне зростання метамотивованих педагогів та тенденцію до регресивного розвитку і редукції професійних обов'язків метадепривованих педагогів. Розроблено та апробовано програму корекційно-розвивальної роботи з активізації професійного зростання педагога; перевірено її ефективність за показниками соціальної фрустрованості, емоційного вигорання, мотивації досягнення успіху, самоактуалізації й задоволення педагогів особистісним і професійним розвитком.

Ключові слова: педагог, педагогічна діяльність, моніторинг емоційних станів, професійне зростання, корекційно-розвивальна робота.

Стасюк М. И. Психологический мониторинг эмоциональных состояний педагога как предпосылка профессионального роста. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 - общая психология, история психологии. - Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2017.

В диссертационной работе обоснована необходимость психологического мониторинга эмоциональных состояний педагога как предпосылки его профессионального роста. Охарактеризованы стрессогенные факторы педагогической деятельности; определено эмоциональное выгорание как показатель несоответствия между требованиями профессии и личностными ресурсами, что вызывает профессиональную деформацию.

Предложено понимание психологического мониторинга как специальной технологии фиксации, обработки и обобщения данных о преобладающих эмоционально психических состояниях педагога, прогнозирования на этой основе динамики его профессионального развития и разработки коррекционно-развивающих программ профессионально-личностного роста; разработано и концептуально обосновано алгоритм психологического мониторинга в совокупности подготовительного, диагностико-прогностического, коррекционно-развивающего и рефлексивно-аналитического этапов.

С помощью комплекса психодиагностических методик выявлено неудовлетворенность собой, профессией, разочарование, беспомощность,

равнодушие, раздражительность, мотивированность на избегание неудач, низкий уровень удовлетворения метапотребностей, необщительность и агрессивность, умеренный, повышенный и высокий уровни фрустрированности метадепривированных педагогов. Ведущими характеристиками метамотивированных педагогов является миролюбие, коммуникабельность, умение контролировать и экономно использовать собственные эмоции, идти на компромиссы, конструктивно решать ситуацию, высокие уровни мотивации успеха и удовлетворенности метапотребностей.

Разработана и апробирована программа коррекционно-развивающей работы по активизации профессионального роста педагога; проверена ее эффективность по показателям социальной фрустрированности, эмоционального выгорания, мотивации достижения успеха, самоактуализации и удовлетворения педагогов личностным и профессиональным развитием.

Ключевые слова: педагог, педагогическая деятельность, мониторинг эмоциональных состояний, профессиональный рост, коррекционно-развивающая работа.

Stasiuk M. I. Psychological monitoring of emotional conditions of a pedagogue as a precondition of professional growth. – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Psychological Sciences in specialty 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2017.

The thesis proves the necessity of realization of psychological monitoring of emotional conditions of a pedagogue as a precondition of his professional growth. It is characterized stress factors of pedagogical activity which cause the risk of emergence of personal and professional deformations and reduce activity effectiveness. It is suggested the algorithm of monitoring realization as a special psychological technology in combination of the preparatory, diagnostic and prognostic, corrective and developmental, reflective and analytical stages.

According to the results of the empirical research it was singled out psychoemotional characteristics which testify personal and professional growth of metamotivated pedagogues and the tendency of regressive development and reduction of professional duties of metadepriation pedagogues. It is developed and tested the program of corrective and developmental work of activation of pedagogue's professional growth; it is proved its effectiveness according to the indices of social frustration, emotional burnout, motivation of success achievement, self-actualization and pedagogues' satisfaction in personal and professional development.

Key words: pedagogue, pedagogical activity, monitoring of emotional conditions, professional growth, corrective and developmental work.

Підписано до друку 26.05.2017 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 92. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Винниченка, 14, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.